

Onderwijsplan burgerschap en sociale kwaliteit

De Kroosduiker

Groep 1 t/m 8

De Kroosduiker

Inleiding

Voor u ligt het onderwijsplan burgerschap en sociale kwaliteit van de Kroosduiker. Momenteel brengen we het onderwijs op het gebied van burgerschap in kaart. Dit onderwijsplan is bijna volledig maar nog niet compleet. We streven ernaar om de basis in 2024 op orde te hebben. In dit document is het plan op hoofdlijnen uitgewerkt, inclusief de wettelijke eisen die daaraan gesteld worden.

Gegevens school en bestuur

School: De Kroosduiker
Brinnummer: 18VM
Directeur: Patrick Kroon
Burgerschapscoördinator: Petra Zant
Adres: Torenstraat 5, 1551 BK Westzaan
Telefoon: 075-6285761
E-mailadres: info@obsdekroosduiker.nl
Website: www.obsdekroosduiker.nl
Bestuur: Zaan Primair

Leeswijzer

In dit plan treft u vier hoofdstukken aan. Het eerste hoofdstuk beschrijft de wettelijke kaders. Het tweede hoofdstuk gaat in op de kaders die Zaan Primair hanteert voor het burgerschapsbeleid op haar scholen, de analyse van de leerlingpopulatie en de visie van de Kroosduiker op burgerschap en sociale kwaliteit. In het derde hoofdstuk wordt uitgelegd hoe de Kroosduiker het burgerschapsonderwijs op basis hiervan vormgeeft aan de hand van leerdoelen en aanbod. Vervolgens wordt beschreven hoe de resultaten in kaart worden gebracht. Tenslotte zijn de burgerschapslijnen uit de methodes opgenomen in de bijlage.

1 Wettelijke kaders

In dit hoofdstuk staan de kaders voor burgerschap en sociale kwaliteit vanuit de overheid beschreven.

1.1 De wettelijke opdracht

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- a) Het bijbrengen van respect voor en kennis van basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
- b) het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de Nederlandse democratische samenleving; en
- c) het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het derde lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.

1.2 Basiswaarden van de democratische rechtstaat

Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Het gelijkheidsbeginsel (ook wel gelijkheid of gelijkwaardigheid genoemd) betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij of dan jouw groep.

Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander?

Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je iedereen de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.

Afwijzen van onverdraagzaamheid: onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.

Afwijzen van discriminatie: discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Iedereen is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk zijn/is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.

Verantwoordelijkheidsbesef betekent dat mensen verantwoordelijkheid willen nemen voor wat ze zeggen en doen (en wat ze niet zeggen en doen) en dat ze daarbij rekening willen houden met wat dat voor anderen betekent. Daarbij is vooral belangrijk dat je probeert anderen niet te schaden en dat je de samenleving en de democratie wilt helpen om goed te functioneren. Hoe je dat doet, mag iedereen zelf weten.

1.3 Kwaliteitsstandaarden burgerschap

Standaard basisvaardigheden (OP0)

Het onderwijs in basisvaardigheden bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de samenleving. De school heeft voor het burgerschapsonderwijs een doelgericht en samenhangend curriculum dat past bij de leerlingenpopulatie van de school.

Basiskwaliteit

Burgerschap richt zich ten minste op bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de kennis, houdingen en vaardigheden die daarbij van belang zijn. Dat geldt ook voor de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn in de pluriforme democratische samenleving en de kerndoelen die daaraan gerelateerd zijn.

Standaard sociale en maatschappelijke competenties (OR2)

De leerlingen behalen sociale en maatschappelijke competenties op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de verwachtingen van het vervolgonderwijs en de maatschappij.

Basiskwaliteit

De school heeft een goed beeld van de kenmerken van haar leerlingenpopulatie en heeft ambitieuze verwachtingen over het niveau dat de leerlingen voor de sociale en maatschappelijke competenties kunnen bereiken. Ze neemt de aansluiting op het vervolgonderwijs en de maatschappij als uitgangspunt voor de competenties voor leerlingen. De school onderbouwt welke resultaten ze op dit gebied wil bereiken. De school brengt de resultaten op een betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart. De school spant zich zichtbaar in om ervoor te zorgen dat leerlingen die de school verlaten, daaraan voldoen. Daarmee laat de school zien dat zij haar doelstellingen voor deze competenties behaald heeft.

2 Kaders van het bestuur en de school

In dit hoofdstuk zijn de kaders voor het onderwijs op De Kroosduiker uitgewerkt. Eerst is de visie van Zaan Primair beschreven, het bestuur waar De Kroosduiker onder valt. Daarna zijn de analyse van de leerlingpopulatie en de visie van De Kroosduiker beschreven.

2.1 Visie Zaan Primair

Het openbaar onderwijs heeft een bijzondere opdracht: het garandeert goed en waardevol onderwijs voor iedereen in onze democratische samenleving. De openbare school is dé oefenplaats voor democratische vaardigheden en de ontmoetingsplaats bij uitstek. Iedereen is er immers welkom. Hier komen verhalen uit de hele democratische samenleving samen – de samenleving in het klein. Dit is vevat in de kernwaarden van het openbaar onderwijs:

- Gelijkwaardigheid
- Vrijheid
- Ontmoeting

Binnen Zaan Primair betekent dit voor het burgerschapsonderwijs concreet dat alle leerlingen democratische waarden leren toe te passen in voor hen belangrijke situaties waardoor zij zich kunnen verhouden tot een diverse samenleving en deze waarden betekenis krijgen. Leerlingen onderzoeken overeenkomsten en verschillen met anderen en worden zich bewust van hun eigen identiteit, evenals de vele identiteiten binnen de samenleving. Ze worden aangespoord na te denken over wat hen persoonlijk motiveert en welke normen en waarden zij belangrijk vinden. Hiermee verkennen ze hun eigen rol en bijdrage aan de maatschappij. Ook wordt er op elke Zaan Primair school actief aandacht besteed aan het spanningsveld tussen individuele en gemeenschappelijke belangen waardoor leerlingen morele en ethische inzichten ontwikkelen. Leerlingen worden aangemoedigd om na te denken en hun eigen standpunt in te nemen over maatschappelijke en mondiale vraagstukken in een veilige omgeving en met de overtuiging dat zij actief kunnen deelnemen aan de maatschappij als burger. Hierbij staan de vier pijlers van Zaan Primair centraal: het Kind in de wijk, ambitieus 'evidence informed' werken, Inclusie en kansengelijkheid en professionele trots.

2.2 Analyse van onze leerlingpopulatie

De inrichting van het burgerschapsonderwijs is sterk afhankelijk van de sociale en maatschappelijke vorming die leerlingen nodig hebben. Om ons burgerschapsonderwijs goed af te stemmen op onze leerlingen hebben wij een analyse gemaakt van de leerlingpopulatie. Hiervoor hebben wij gebruik gemaakt van de NCO-rapportage, de schoolweging, allecijfers.nl en onze eigen observaties.

Op de Kroosduiker hebben we een redelijk homogene populatie die voornamelijk bestaat uit kinderen met autochtone, hoogopgeleide en Nederlandstalige ouders. Onze leerlingen komen dan ook niet veel in aanraking met andere perspectieven, leefstijlen, achtergronden en culturen. Gemiddeld gezien zijn er weinig ouders met een laag inkomen, echtscheidingen en eenoudergezinnen. We zien dat onze leerlingen veel mogelijkheden hebben om buiten te spelen, maar ook veel tijd doorbrengen op sociale media. Er is weinig criminaliteit in de wijk en er zijn veel onderlinge sociale contacten. Dit zorgt voor een hoge sociale bereidheid en betrokkenheid bij de school, maar leidt ook tot een hoge sociale norm en sociale druk. Dit is ook merkbaar in de school. Op individueel vlak zien we dat er op school relatief veel leerlingen zijn met opvallend gedrag en specifieke onderwijsbehoeften.

Het beeld van de sociaaleconomische omgevingskenmerken wordt bevestigd door een schoolweging van 27,2. Dit betekent dat de kinderen op onze school iets meer stimulerende omgevingskenmerken hebben dan de gemiddelde Nederlandse basisschool. Het spreidingsgetal bij onze schoolweging is 5,67 en is daarmee iets lager dan op een gemiddelde basisschool. Dit betekent dat de thuiskenmerken van de leerlingen iets dichter bij elkaar liggen en de uniformiteit van de leerlingpopulatie iets hoger is dan op de gemiddelde Nederlandse basisschool.

Voor ons burgerschapsonderwijs betekenen deze sociaaleconomische kenmerken dat wij extra aandacht moeten hebben voor diversiteit en solidariteit. Onze kinderen moeten de kans krijgen om kinderen met een andere leefstijl en achtergrond te ontmoeten. De basiswaarden gelijkwaardigheid en begrip voor anderen hebben aandacht nodig. Belangrijk hierbij is aandacht voor de sociale norm en het feit dat iedereen anders is, maar wel gelijkwaardig. We leren onze leerlingen dat je mag zijn wie je bent! Het is belangrijk dat onze kinderen zich realiseren dat ze deel uitmaken van een multiculturele samenleving. De verantwoordelijkheid voor de maatschappij en de eigen bijdrage hieraan hebben aandacht nodig: we zorgen voor onszelf, de ander en de omgeving. Duurzaamheid is daarbij een thema. Daarnaast is er bij onze populatie aandacht nodig voor persoonlijke ontwikkeling (veerkracht en omgaan met tegenslagen) en het gebruik van sociale media. Het is van belang dat onze kinderen leren over de mogelijkheden van digitale technologie, maar ook aandacht te besteden aan de risico's en het bewust en kritisch gebruik hiervan.

Op de Kroosduiker is er binnen het dorp een politieke voorkeur voor rechts. Bij de verkiezingen in 2023 werd PVV de grootste partij, gevolgd door VVD en GL-PvdA. Wij signaleren op politiek vlak dan ook een risico op polarisatie in de omgeving. Er zijn maatschappelijke onderwerpen waar verschillend over wordt gedacht.

Voor ons burgerschapsonderwijs betekenen deze politiek-maatschappelijke kenmerken dat we aandacht moeten schenken aan solidariteit, begrip voor anderen en het democratisch proces. Daarbij hoort dat we leerlingen kritisch leren nadenken over onderwerpen zodat zij een eigen mening kunnen vormen. Het stimuleren van verantwoordelijkheid voor jezelf, de ander en de omgeving moet dan ook een belangrijk aspect in ons aanbod zijn.

2.3 Onze visie

De school is de maatschappij in het klein. Op De Kroosduiker willen we dat de leerlingen zich zo optimaal mogelijk ontwikkelen en bereiden we ze voor op deelname aan onze pluriforme samenleving. De leerlingen leren bij ons om met verschillen om te gaan en te handelen vanuit met elkaar gedeelde waarden en normen door elkaar te ontmoeten en samen te werken. Ze leren functionele relaties aan te gaan en we vinden het van groot belang dat onze leerlingen met open vizier de wereld in kunnen kijken en daar hun steentje aan bijdragen. Om actief burgerschap te stimuleren zijn de volgende vaardigheden nodig:

- Kennis: Hiermee krijgen de leerlingen inzicht in democratische en sociale structuren en culturele achtergronden
- Vaardigheden: Deze moeten aangeleerd, geoefend en geëvalueerd worden. Voorbeelden hiervan zijn samenwerken, discussiëren (naar elkaar luisteren, mening vormen en uiten enz.) en oplossingen zoeken
- Attitudes: Om sociaal te kunnen handelen is zelfkennis, zelfsturing en intrinsieke motivatie nodig
- Reflectie: Het kunnen (in)zien welke rol de leerling speelt in het geheel en de handvatten krijgen om deze rol aan te kunnen passen indien nodig

Op De Kroosduiker worden de kinderen serieus genomen en medeverantwoordelijk gemaakt voor een plezierige en veilige omgeving. Ze worden gestimuleerd voor hun mening uit te komen en die te onderbouwen met argumenten. Om actief burgerschap te behalen is kennisoverdracht niet voldoende, het wordt vooral geleerd door te doen en te ervaren. Dit kan goed in de veilige setting van de basisschool: een maatschappij in het klein.

2.4 Onze ambitie

Een van de doelen die De Kroosduiker zich stelt is om leerlingen zich te laten ontwikkelen tot actieve en bewuste wereldburgers. Daar willen we mee zeggen dat iedereen gevraagd wordt verantwoordelijkheid te nemen voor een zorgzame en democratische samenleving. En ervoor te zorgen dat dit op lange termijn ook standhoudt. De keuzes die gemaakt worden dienen zorgvuldig en bewust te zijn, gebaseerd op argumenten, hoor en wederhoor.

3. Burgerschapsonderwijs op De Kroosduiker

In de vorige hoofdstukken is beschreven welke fundamentele keuzes wij maken op het gebied van burgerschapsonderwijs en sociale kwaliteit. In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke burgerschapsdoelen de Kroosduiker wil realiseren en welk aanbod (onderwijsinhoud en aanpak) daarbij hoort. Hieronder volgen eerst de kerndoelen die dienen als kapstok voor de verdere uitwerking van ons curriculum.

3.1 Kerndoelen burgerschap

De eerdergenoemde basiswaarden van de democratische rechtstaat zijn verwerkt in de onderstaande kerndoelen. Daar hebben wij expliciet aandacht voor in de schoolcultuur en het aanbod.

Kerndoel	Beschrijving
Kerndoel 1 - Schoolcultuur	De school zorgt voor een democratische cultuur.
Kerndoel 2 - Diversiteit	De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.
Kerndoel 3 - Democratische waarden	De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.
Kerndoel 4 - Maatschappelijke betrokkenheid	De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.
Kerndoel 5 - Democratische betrokkenheid	De leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.
Kerndoel 6 - Maatschappelijke vraagstukken	De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

3.2 Schoolspecifieke doelen burgerschap

Op basis van onze visie, de analyse van de leerlingpopulatie en de concept-kerndoelen hebben wij specifieke leerdoelen voor burgerschap geformuleerd op het gebied van kennis, houding en vaardigheden. Deze doelen laten zien waar onze focus ligt binnen ons burgerschapsonderwijs. Ons volledige curriculum voor burgerschap omvat echter meer dan alleen deze doelen.

Burgerschapsonderwijs speelt zich immers bij uitstek af op het snijvlak van verschillende leergebieden. We volgen ook de burgerschaplijnen zoals beschreven in de methodes die worden behandeld in de volgende paragraaf. Bovendien hebben we een leerlijn voor 21ste-eeuwse vaardigheden, sociaal-emotionele ontwikkeling en digitale vaardigheden. In relatie tot burgerschap hebben we bij SEO bijvoorbeeld aandacht voor een veilige omgeving, omgaan met conflicten, omgaan met groepsdruk en sociale normen, inlevingsvermogen, mentale weerbaarheid en veerkracht. Bij digitale geletterdheid hebben we bijvoorbeeld aandacht voor de invloed van sociale media en 'nepnieuws', betrouwbaarheid van bronnen, online gedrag en de impact van sociale media op weerbaarheid en veerkracht.

Om de samenhang en de doorgaande lijn in onze specifieke schoolspecifieke doelen te verduidelijken, hebben we de leerdoelen hieronder schematisch weergegeven en gekoppeld aan de kerndoelen. Hoewel sommige leerdoelen meerdere kerndoelen raken, hebben we ervoor gekozen om elk leerdoel slechts aan één kerndoel te koppelen. Dit doen we om de overzichtelijkheid te bewaren.

Kerndoel 1 - Schoolcultuur

De school zorgt voor...

1. een schoolcultuur waarin actieve participatie wordt gestimuleerd
2. een leeromgeving waarin actuele en maatschappelijke thema's een plek krijgen
3. een omgeving met aandacht voor diversiteit, gelijkwaardigheid en begrip voor anderen
4. mogelijkheden tot inspraak van leerlingen, zoals via klassenvergaderingen, leerlingenraden en vragenlijsten.

Dit doen wij door...

- Elk jaar te starten met het opstellen van klassenregels samen met leerlingen.
- Elk jaar te starten met aandacht voor groepsvorming en gedrag tijdens de gouden weken.
- Bordsessies te houden waarbij leerlingen inspraak hebben.

Kerdoel 2 - Diversiteit

Schoolspecifieke doelen:

5. Leerlingen hebben kennis van verschillen in geslacht, gender, seksuele geaardheid, lichamelijke en cognitieve beperkingen en hebben respect voor deze verschillen.
6. Leerlingen hebben kennis van verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en levensovertuiging en hebben respect voor deze verschillen.
7. Leerlingen kunnen zich inleven in de situatie of het perspectief van iemand anders en tonen empathie.
8. Leerlingen kunnen vragen stellen die helpen om de situatie of het perspectief van de ander beter te begrijpen.
9. Leerlingen waarderen diversiteit en willen andermans cultuur en leefstijl leren kennen.
10. Leerlingen willen de gevoelens en standpunten van anderen begrijpen, empathie tonen en hier rekening mee houden.

Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Ik kan verschillen en overeenkomsten tussen kinderen in mijn klas zien en benoemen.	Ik kan verschillen en overeenkomsten tussen mensen zien en begrijp dat iedereen verschillend maar gelijkwaardig is.	Ik heb kennis van verschillen in geslacht, gender, seksuele geaardheid, lichamelijke en cognitieve beperkingen en heb respect voor deze verschillen.
Ik kan eenvoudige verschillen en overeenkomsten benoemen in verschillende manieren van leven.	Ik heb kennis van verschillen in gewoonten, tradities en feestdagen en heb hier respect voor ook als ze anders zijn dan die van mij.	Ik heb kennis van verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en levensovertuiging en heb respect voor deze verschillen.
Ik kan luisteren naar anderen en stel vragen om hen te snappen.	Ik kan vragen stellen aan anderen die helpen om de situatie of het perspectief van de ander beter te begrijpen.	Ik kan me inleven in de situatie of het perspectief van iemand anders en in mijn reacties empathie tonen.
Ik ben nieuwsgierig andere kinderen en hun omgeving.	Ik ben nieuwsgierig naar andermans cultuur en leefstijl.	Ik waardeer diversiteit en wil andermans cultuur en leefstijl leren kennen.
Ik wil weten hoe andere kinderen zich voelen.	Ik wil begrijpen waarom iemand zich op een bepaalde manier voelt of gedraagt.	Ik wil de gevoelens en standpunten van anderen begrijpen, empathie tonen en hier in mijn handelen rekening mee houden.

Kerdoel 3 - Democratische waarden

Schoolspecifieke doelen:

11. Leerlingen kennen de basiswaarden van de democratische rechtstaat en weten hoe deze in de klas, op school en in hun omgeving tot uiting komen.
12. Leerlingen weten dat ze de vrijheid hebben om keuzes te maken, maar ook dat deze vrijheid samengaat met verantwoordelijkheid en respect voor de keuzes van anderen.
13. Leerlingen begrijpen het belang van sociale regels, de grondwet, kinderrechten en mensenrechten.

14. Leerlingen kunnen eigen grenzen en grenzen van de ander herkennen, benoemen en bewaken.
 15. Leerlingen kunnen feedback geven en ontvangen op een respectvolle manier, kunnen hierop reflecteren en hun handelen aanpassen.
 16. Leerlingen voelen zich verantwoordelijk voor het welzijn van zichzelf, anderen en hun omgeving.

Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
	Ik ken de basiswaarden van de democratische rechtstaat en weet hoe we deze waarden in de klas en de school toepassen.	Ik ken de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en weet hoe deze in de klas, op school en in de omgeving tot uiting komen.
Ik weet dat ik bij het maken van keuzes ook rekening moet houden met andere kinderen.	Ik begrijp dat ik keuzes mag maken, maar dat ik ook rekening moet houden met de gevolgen van mijn keuzes voor anderen.	Ik begrijp dat mensen de vrijheid hebben om keuzes te maken, maar ook dat deze vrijheid samengaat met verantwoordelijkheid en respect voor de keuzes van anderen.
Ik begrijp de afspraken en regels in de klas en de school.	Ik begrijp het belang van wetten en sociale regels.	Ik begrijp het belang van de grondwet, kinderrechten en mensenrechten.
Ik kan het zeggen als ik iets niet leuk vind en kan stoppen als iemand anders iets niet leuk vindt.	Ik kan mijn eigen grenzen aangeven en weet hoe ik de grenzen van anderen moet respecteren.	Ik kan mijn eigen grenzen en die van anderen herkennen, benoemen en bewaken.
Ik kan op een aardige manier aangeven wat ik wel en niet wil.	Ik kan feedback geven en ontvangen en weet hoe ik hierop kan reageren.	Ik kan feedback geven en ontvangen op een respectvolle manier, hierop reflecteren en op basis daarvan mijn handelen aanpassen.
Ik voel mij verantwoordelijk voor het welzijn van mezelf, anderen en mijn omgeving.	Ik voel mij verantwoordelijk voor het welzijn van mezelf, anderen en mijn omgeving.	Ik voel me verantwoordelijk voor het welzijn van mezelf, anderen en mijn omgeving.

Kerdoel 4 - Maatschappelijke betrokkenheid

Schoolspecifieke doelen:

17. Leerlingen kennen de verschillende rollen en taken die burgers kunnen vervullen in hun gemeenschap en begrijp hoe deze bijdragen aan de samenleving.
 18. Leerlingen weten wat duurzaamheid is, waarom dit belangrijk is en wat zij hierin kunnen doen.
 19. Leerlingen kunnen verschillende manieren bedenken waarop ze maatschappelijk betrokken kunnen zijn en weten welke middelen en acties gebruikt kunnen worden om maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen.
 20. Leerlingen vinden het belangrijk om zorg te dragen aan de maatschappelijke omgeving en voelen zich daar verantwoordelijk voor.

Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Ik ken de verschillende rollen en taken die ik kan vervullen in de klas.	Ik ken de verschillende rollen en taken die ik kan vervullen in de klas en op school.	Ik ken de verschillende rollen en taken die burgers kunnen vervullen in de gemeenschap (zowel beroepsmatig als vrijwillig)

		en begrijp hoe deze bijdragen aan de samenleving.
Ik weet dat we samen moeten zorgen voor een schone klas en omgeving.	Ik weet wat het belang is van recycling, energiebesparing en het beschermen van de natuur.	Ik weet wat duurzaamheid is, waarom dit belangrijk is en wat ik kan doen om bij te dragen aan een duurzame toekomst.
Ik kan anderen helpen in de klas en weet dat mijn acties een verschil kunnen maken.	Ik kan verschillende manieren bedenken om betrokken te zijn bij de school en in de buurt, en dat mijn acties een verschil kunnen maken.	Ik kan verschillende manieren bedenken om maatschappelijk betrokken te zijn en weet welke middelen en acties gebruikt kunnen worden om maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen.
Ik wil helpen om de klas en de school beter te maken.	Ik wil verantwoordelijkheid en zorg dragen voor mijn leefomgeving binnen en buiten de school.	Ik vind het belangrijk om bij te dragen aan de maatschappelijke omgeving en voel me daar verantwoordelijk voor.

Kerdoel 5 - Democratische betrokkenheid

Schoolspecifieke doelen:

21. Leerlingen kennen de basisprincipes van hoe macht en invloed worden uitgeoefend in een democratie, zoals de scheiding der machten, de rol van verkiezingen en de functie van het parlement
22. Leerlingen begrijpen wat inspraak en besluitvorming inhouden en hoe zij invloed kunnen uitoefenen als burger in de samenleving, zoals via stemrecht, petitie en protesten.
23. Leerlingen kunnen voorbeelden geven van macht en invloed in de praktijk.
24. Leerlingen vinden het belangrijk dat iedereen wordt betrokken in de besluitvorming.
25. Leerlingen vinden het belangrijk om bij verschillen in standpunten in dialoog te gaan, waarbij respectvol gecommuniceerd wordt.

Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Ik weet dat er mensen zijn die belangrijke beslissingen maken over een stad of een land, zoals de burgemeester.	Ik ken de verschillende taken van de regering, zoals wetgeving maken en zorgen voor de veiligheid.	Ik ken de basisprincipes van hoe macht en invloed worden uitgeoefend in een democratie, zoals de scheiding der machten, de verkiezingen en het parlement.
Ik begrijp dat het belangrijk is om te zeggen wat ik denk en weet hoe ik mee kan beslissen in de klas, zoals door te stemmen.	Ik weet hoe democratische besluitvorming werkt en kan op school beslissingen nemen op een democratische manier zoals via klassenvergaderingen en leerlingenraden.	Ik begrijp wat inspraak en besluitvorming inhouden en hoe ik invloed kan uitoefenen als burger in de samenleving, zoals via stemrecht, petitie en protesten.
	Ik kan voorbeelden geven van hoe macht en invloed werken in de school en de omgeving, zoals bij beslissingen over het schoolplein.	Ik kan voorbeelden geven van hoe macht en invloed werken in de praktijk, zoals bij politieke beslissingen en maatschappelijke veranderingen.
Ik wil luisteren naar andere kinderen en samen beslissen wat we gaan doen in onze groep.	Ik wil horen hoe andere kinderen denken over zaken en wil gezamenlijk beslissingen nemen	Ik vind het belangrijk dat iedereen wordt betrokken bij de besluitvorming en ik ben bereid om bij verschillen in standpunten

	over zaken die ons allemaal aangaan.	in dialoog te gaan, waarbij respectvol gecommuniceerd wordt.
Ik wil mijn ideeën delen over dingen die belangrijk zijn voor mijn klas.	Ik wil mijn ideeën delen en daarbij ook respectvol luisteren naar kinderen met andere ideeën.	Ik vind het belangrijk om bij verschillen in standpunten in dialoog te gaan, waarbij respectvol gecommuniceerd wordt.

Kerdoel 6 - Maatschappelijke vraagstukken

Schoolspecifieke doelen:

26. Leerlingen kennen de grote maatschappelijke vraagstukken zoals klimaatverandering, sociale ongelijkheid en migratie en dragen actief bij aan oplossingen
27. Leerlingen begrijpen dat mensen verschillend kijken naar complexe maatschappelijke kwesties en hoe verschillende standpunten kunnen bijdragen aan een bredere discussie en oplossingen
28. Leerlingen weten dat hun identiteit en wereldbeeld wordt gevormd door zowel persoonlijke eigenschappen en ervaringen als door hun omgeving en kunnen hierop reflecteren
29. Leerlingen kunnen een beargumenteerde mening vormen over maatschappelijke kwesties
30. Leerlingen kunnen hun mening goed onderbouwen met feiten en argumenten en bijstellen op basis van nieuwe informatie, reflectie en zelfevaluatie
31. Leerlingen kunnen reflecteren op zichzelf en kunnen hun gedrag op basis hiervan aanpassen

Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Ik heb kennis over dingen die belangrijk zijn voor mijn leefomgeving, zoals waarom het belangrijk is om goed voor de natuur te zorgen.	Ik heb kennis over grote problemen zoals klimaatverandering en ongelijkheid en weet hoe ik actief kan bijdragen aan oplossingen.	Ik weet hoe ik als burger actief kan bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken zoals klimaatverandering en sociale ongelijkheid en migratie, bijvoorbeeld door deel te nemen aan acties.
Ik weet dat kinderen andere ideeën kunnen hebben dan ik en soms andere dingen belangrijk vinden, maar dat we samen moeten kijken naar een oplossing.	Ik weet dat het belangrijk is om naar anderen te luisteren en te begrijpen waarom ze verschillende meningen hebben over dezelfde dingen en dat we gezamenlijk tot oplossingen kunnen komen.	Ik begrijp dat mensen verschillend kijken naar complexe maatschappelijke kwesties en hoe verschillende standpunten kunnen bijdragen aan een bredere discussie en oplossingen.
Ik kan beschrijven wie ik ben, en soms uitleggen waarom ik van bepaalde dingen houd.	Ik ben me ervan bewust dat mijn omgeving invloed heeft op wie ik ben en wat ik van dingen vind en ik kan hierop reflecteren.	Ik ben me bewust van hoe mijn identiteit en wereldbeeld worden beïnvloed door mijn omgeving en persoonlijke ervaringen en ik kan reflecteren op deze invloeden
Ik kan in de klas vertellen wat ik denk over dingen die ik belangrijk vind.	Ik kan nadenken over maatschappelijke vraagstukken en kan mijn mening hierover vormen en delen in de klas.	Ik kan complexe maatschappelijke kwesties analyseren, mijn eigen standpunt formuleren en dit onderbouwen met argumenten.
Ik kan in de klas mijn mening delen en luisteren naar de mening van anderen.	Ik kan mijn mening goed onderbouwen met feiten en argumenten en mijn mening vergelijken met de mening van anderen.	Ik kan mijn mening goed onderbouwen met feiten en argumenten en ik ben bereid om mijn standpunt aan te passen als ik

		nieuwe informatie krijg of als ik er opnieuw over nadenk.
Ik kan nadenken over waarom ik de dingen doe/zeg zoals ik ze doe/zeg.	Ik kan nadenken over mijn eigen gedrag en het effect daarvan op anderen.	Ik kan reflecteren op mijn eigen gedrag, begrijp hoe mijn acties anderen beïnvloeden en ik kan mijn gedrag aanpassen op basis van deze zelfreflectie.

3.3 Aanbod

Op De Kroosduiker werken wij continue aan burgerschap, dit zit in de context van alle vakken verweven. Via de onderstaande methodes werken wij echter gericht aan burgerschap, waarbij onze focus ligt op de hierboven geformuleerde leerdoelen.

Kwink
Kwink is een methode voor sociaal-emotionele ontwikkeling. Kwink heeft twee lijnen: voor sociaal-emotioneel leren én voor burgerschap. Samen vormen die een dekkend aanbod voor de inhoud van de nieuwe Burgerschapswet. In basispoort is dit in een overzicht geplaatst bij Kwink
Nieuwsbegrip
Voor begrijpend lezen maken wij gebruik van de methode Nieuwsbegrip. Elke week staat een actueel thema uit het nieuws centraal qua tekst en bijbehorende vragen. Bij deze lessen wordt er dieper ingegaan op de onderwerpen uit het nieuws. Hierbij leren de leerlingen over de wereld om hen heen, het democratisch proces, geestelijke stromingen, andere culturen, de diverse samenleving, enz. Zij leren verder informatie en meningen te ordenen.
Taal actief
Om kinderen goed te leren communiceren heeft Taal actief acht communicatiedoelen in acht thema's uitgewerkt: elkaar leren kennen, je uitdrukken, een mening vormen, overtuigen, samen beslissen, informeren, uitleggen en verhalen bedenken. Kinderen herkennen de doelen voor hun eigen communicatie en realiseren zich dat taal hen helpt om hier beter in te worden.
Blink Wereldoriëntatie
Middels thema's worden diverse onderwerpen schoolbreed aangeboden. De leerlingen oriënteren zich hierbij op zichzelf, op hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan. Leerlingen oriënteren zich op de natuurlijke omgeving en op verschijnselen die zich daarin voordoen. Verder oriënteren ze zich op de wereld, dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van cultureel erfgoed.

Naast onze lesmethodes behandelen we burgerschapsonderwerpen in verschillende activiteiten. Sommige activiteiten zijn schoolbreed, terwijl andere specifiek zijn voor bepaalde bouwen of groepen. Hieronder staat een schema van de jaarlijkse activiteiten en feestdagen waar onze school aan deelneemt. Andere burgerschapsonderwerpen worden behandeld via onze eerdergenoemde lesmethodes of komen voort uit actuele gebeurtenissen en de interesses van de groep.

Schoolbrede activiteiten	Schoolspecifiek doel
Klassenregels opstellen samen met de leerlingen	1, 4, 13, 16, 21, 22, 24, 25
Het aanleren en handhaven van school- en klassenregels	13, 16, 24, 31
Gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de groep dragen	1, 4, 12 t/m 16, 17, 20, 24, 25, 31
Gouden weken	3, 6 t/m 10, 12 t/m 16, 25, 27
Voorlezen over burgerschapsthema's	Alle doelen
Leren beargumenteren	1, 4, 25, 29, 30, 31
Bordsessies	1, 4, 15, 24, 25

Coöperatief werken	1, 12 t/m 16, 24, 25, 30, 31
Cultuurmenu	
Met Kerstmis zingen in de kerk	
Klassengesprekken over diversiteit en het bespreekbaar maken van onderwerpen	2, 3, 5 t/m 10, 25, 26 t/m 31
Leerkrachten geven het goede voorbeeld en dragen dit uit	9, 21 t/m 25, 27, 31
Op kleine schaal stemmen over beslissingen in de klas	1, 4, 11, 22, 24, 25
Gedragsprotocol inclusief pestprotocol	1, 16, 31
Diverse activiteiten waarbij de bovenbouw de onderbouw begeleid (bijv. tutorlezen, Bouw)	1, 14, 15, 16
Kwaliteitskaart buiten spelen	1,14, 16, 31
Kinderboekenweek	2
Start beleid digitale geletterdheid inclusief lessen mediawijsheid	2, 3, 13, 14, 30, 31

Activiteiten gekoppeld aan een bouw of groep	Schoolspecifiek doel
Lespakket Prinsjesdag (groep 7 en 8)	2, 11, 26
Jaarlijks aandacht voor de Tweede Wereldoorlog (groep 8 jaarlijks, andere groepen afhankelijk van activiteiten en interesses leerlingen, wel vanaf groep 5 middels Jeugdjournaal en Nieuwsbegrip)	2, 3, 11, 28
Grej of the day (groep 3, 5 en 6)	2, 26, 27, 29
Leerlingenraad (groep 5 t/m 8, elke groep 2 leerlingen middels verkiezingen)	4, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 29, 30, 31
Bezoek aan het stembureau in school (groep 1/2, 4 en 6)	2, 11, 12, 13, 26
Gesprekken over seksualiteit (groep 1/2 en 8, andere groepen afhankelijk van vragen van leerlingen)	3, 5 t/m 10
Aandacht voor gebruik van social media (groep 6, 7 en 8)	2, 13, 14, 31
Bronnen leren checken bij het maken van werkstuk/spreekbeurt (groep 7)	30
Jeugdjournaal kijken en bespreken (groep 5 t/m 8)	2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 26 t/m 30
Opruimactie gemeente Zaanstreek/Nederland Schoon (groep 6, 7 en 8)	1, 16, 19, 20

3.4 Schoolklimaat

Democratie en burgerschap zijn verweven in het pedagogisch klimaat van de school. Het gaat niet alleen om afzonderlijke lessen, maar ook om de manier waarop kinderen worden opgevoed en hoe het personeel met elkaar omgaat, waarbij de basiswaarden van de samenleving het uitgangspunt vormen. We zien de school als oefenplaats waar deze kennis, houding en vaardigheden kunnen worden ontwikkeld. We richten ons pedagogisch klimaat zo in dat er een open en respectvolle leeromgeving ontstaat, gebaseerd op democratische waarden. Op school leren kinderen niet alleen zichzelf te ontwikkelen als individu, maar ook als deel van een gemeenschap. Ze leren keuzes te maken, afwegingen te doen en samen te werken, zowel in de klas als in de bredere schoolomgeving die spiegelt aan de 'echte' samenleving. Bij ons op school wordt een kind aangemoedigd om zijn of haar mening te uiten en te onderbouwen, en om respect te tonen voor diversiteit. Ze ontwikkelen sociale vaardigheden, worden zich bewust van hun rechten en plichten, en leren deel te nemen aan besluitvorming. De school zien we als een maatschappij in het klein.

Natuurlijk is de opvoeding tot democratische burgers niet alleen de verantwoordelijkheid van de school. De invloed van opvoeding thuis, binnen levensbeschouwelijke gemeenschappen, peer-groepen (subcultuur), op straat en in verenigingen is groot in de vorming van democratische burgerschap. Dit betekent een relativering van de verwachtingen en van de effecten van burgerschapsvorming. Wij zijn

van mening dat we een gedeelde verantwoordelijkheid hebben voor de wijze waarop de toekomstige burger zich zal gaan manifesteren.

In ons schoolveiligheidsplan worden de hoofdlijnen van ons schoolklimaat nader uitgewerkt. Onze pedagogische en didactische aanpak is afgestemd op onze leerdoelen, waarover jaarlijks afspraken worden gemaakt en geëvalueerd aan de hand van het veiligheidsplan.

3.5 Rol van de leerkracht en het team

De leerkracht is de professional die kennis heeft van de gestelde doelen en is in staat leerlingen bewust te maken van hun mogelijkheden om, samen met anderen, bij te dragen aan onze samenleving en democratische cultuur. Het gaat hierbij niet alleen om de maatschappij, maar ook om onze planeet met aandacht voor de wederzijdse relatie tussen mens en ecosystemen, nu en in de toekomst. De leerkracht heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. Vooral wanneer het gaat om gelijkwaardigheid tussen mensen, het betrekken en motiveren van leerlingen, het ingaan op actuele gebeurtenissen en incidenten binnen en buiten de school. De leerkracht is degene die de gebeurtenissen op een eerlijke en respectvolle manier bespreekt en als vertrouwenspersoon kan dienen. Het (voorbeeld) gedrag van de leerkracht is erg bepalend bij burgerschap. De leerkracht moet de visie en doelen van de school omzetten in leeractiviteiten en voorbeeldgedrag. De leerkracht is zich bewust van de doelen die behaald dienen te worden. De leerkracht onderhoudt de contacten met de ouders en eventueel instanties in de schoolomgeving.

Het voltallige team van de Kroosduiker ziet het als taak om leerlingen te ondersteunen en de kans te geven zich te ontwikkelen tot actieve burgers in de huidige pluriforme samenleving; dit is geen gemakkelijke taak en gaat soms gepaard met actuele (onvoorziene) vraagstukken. Dergelijke vraagstukken worden binnen teamvergaderingen besproken en gekoppeld aan een (schoolbrede) leeractiviteit. Samen zijn wij verantwoordelijk voor al onze leerlingen.

4 Resultaten

Op de Kroosduiker brengen wij de leerresultaten van ons burgerschapsonderwijs in kaart met het meetinstrument Burgerschap Meten (BSM). Jaarlijks vullen leerlingen uit groep 7 en 8 een vragenlijst in waarmee burgerschap op het gebied van kennis, attitude, vaardigheden, basiswaarden en schoolklimaat wordt gemeten. Wij hanteren als norm een minimumscore van 3,0 op een vierpuntsschaal en vergelijken de scores met het landelijk gemiddelde. Wij streven ernaar om boven het landelijk gemiddelde te scoren, wat betekent dat wij streven naar lichtgroene of groene scores.

Naast de afname van de BSM observeren wij de voortgang van onze leerlingen bij onze schoolspecifieke doelen. Dit doen wij aan de hand van observaties tijdens de lessen. Tweemaal per schooljaar analyseren wij de gecombineerde resultaten om te bepalen of onze leerlingen voldoende hebben geleerd op het gebied van burgerschap. Op basis van onze analyses stellen wij onze schoolspecifieke doelen bij en stemmen wij ons aanbod af op wat leerlingen nodig hebben.

4.1 Analyse resultaten schooljaar 2023/2024

Schaalscores

Scores Openbare Basisschool De Kroosduiker (18VM00)

Kennis (KEN)	ATT (Attitude)	Vaardigheden (VAA)	Basiswaarden (BAW)	Schoolklimaat (SKL)
79%	2,9	3,2	3,5	3,1

Scores Kennis, Attitude en Vaardigheden Openbare Basisschool De Kroosduiker (18VM00)

ONDERDEEL	GEM	DH	MH	OC	OV
KEN	79%	82%	73%	77%	83%
VAA + ATT		3,0	3,0	3,0	3,0
ATT	2,9	2,9	3,0	3,0	2,7
VAA	3,2	3,1	3,1	3,1	3,5

Scores Basiswaarden Openbare Basisschool De Kroosduiker(18VM00)

ONDERDEEL	GEM	GW	BA	VM	AU	VZ	AO	AD	VB
BAW	3,5	3,1	3,8	3,3	3,7	3,7	3,4	3,8	3,6

Scores Schoolklimaat Openbare Basisschool De Kroosduiker(18VM00)

ONDERDEEL	GEM
SKL	3,1

In het schooljaar 2023/2024 wordt zichtbaar dat onze leerlingen gemiddeld gezien voldoende kennis opdoen en relevante vaardigheden ontwikkelen op het gebied van burgerschap. Vooral de kennis over democratisch handelen, het omgaan met conflicten en het omgaan met verschillen is bovengemiddeld. Dat is opvallend omdat onze leerlingen opgroeien in een weinig diverse omgeving. Het betekent dat we ons aanbod op het gebied van kennis over diversiteit zullen voortzetten (zie schoolspecifieke doelen bij het kerndoel diversiteit). Wat opvalt, is dat de kennis, vaardigheden en attitude van onze leerlingen op het gebied van maatschappelijk handelen onder het gemiddelde van andere basisscholen ligt. Voor attitude geldt verder dat deze op verschillende domeinen wat lager is. Deze bevindingen zijn herkenbaar, omdat we zien dat de leerlingen niet automatisch medeverantwoordelijkheid nemen voor hun omgeving. De bereidheid om bij te dragen aan de eigen leefomgeving wordt op dit moment voornamelijk extern gemotiveerd. Voor ons onderwijs betekent dit dat we de motivatie intrinsiek moeten maken (zie schoolspecifieke doelen bij het kerndoel maatschappelijke betrokkenheid).

Als we kijken naar de onderdelen basiswaarden en schoolklimaat, dan valt op dat de scores tussen de 3,0 en 4,0 liggen. Momenteel ligt onze score voor het schoolklimaat gelijk aan het landelijk gemiddelde. Dit is wel herkenbaar, omdat de leerlingen aangeven veiligheid te ervaren. Daar zijn we tevreden mee, omdat hierdoor een basisklimaat is geschapen waarin kennis en respect overgedragen kunnen worden. Voor ons onderwijs betekent dit dat wij kunnen werken aan de ontwikkeling van de burgerschapscompetenties (zie schoolspecifieke doelen). Ons schoolklimaat zien wij als basis voor het leren en ontwikkelen van burgerschapsvaardigheden. Wij willen daar daarom extra aandacht aan besteden zodat de school zich ontwikkelt tot een oefenplaats waar burgerschapswaarden duidelijk een plek hebben (zie schoolspecifieke doelen bij het kerndoel schoolcultuur)

Bijlage 1: Doelen KWINK Burgerschap

Onderbouw				
Lessen	Methodedel	School-specifiek doel	SEL-competentie, basisvaardigheid, basistechniek	Thema
1.Hulp nodig	Ik leer dat iedereen recht heeft op een zo gezond mogelijk leven.	3-7-8-13-26-27	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: Een probleem oplossen - Basistechniek: Hulp vragen voor een ander	Vrijheid en gelijkheid
2.Wie is de baas	Ik leer dat ook een leider zich aan de regels moet houden.	4-7-10-11-12-13-23-24	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheid: empathie - Basistechniek: Weten dat ook bazen zich aan regels moeten houden.	Macht en inspraak Democratische cultuur
3. Anders zijn, hetzelfde mogen	Ik leer dat iedereen anders is en hetzelfde mag.	3-5 t/m 10-12-14	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: Verschillen herkennen - Basistechniek: Weten dat iedereen anders is	Vrijheid en gelijkheid
4. Iedereen naar school.	Ik weet dat ieder kind recht heeft op onderwijs en kan iets vertellen over hoe een school georganiseerd is.	7-13	- SEL-competentie: Besef van de ander. De kinderen realiseren zich dat onderwijs belangrijk is voor iedereen. - Basisvaardigheid: De kinderen kunnen reflecteren op iets dat zij vanzelfsprekend vinden: dat kinderen naar school gaan. - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid
5. Houd het schoon.	Ik weet dat we samen moeten zorgen voor een schone wereld.	1-2-16-17 t/m 20-26-31	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheid: Bewust zijn van de verantwoordelijkheden en rechten die iedereen heeft rondom afval en een schone leefomgeving. - Basistechniek: Weten welk afval in welke afvalbak thuishoort	Duurzaamheid
6. Het Gezin	Ik weet dat er verschillen de gezinnen zijn.	3-6 t/m 10-26-28	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: open staan voor andere gezinssituaties - Basistechniek: presenteren van je eigen gezin	Rechten van de mens Kinderrecht artikel 5
7. Racisme	Ik weet wat racisme is.	2-3-5 t/m 10-12-14-16-25-26-27	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: waarderen van diversiteit, openstaan voor kinderen die anders zijn dan jijzelf. - Basistechniek: anderen beter leren kennen	Rechten van de mens Kinderrecht artikel 2

8. Verkiezingen	Ik weet dat ik mag zeggen wat ik vind.	1-4-8-11-13-21-22-26-27-29-30	- SEL-competentie: keuzes maken - Basisvaardigheid: je duim omhoog of omlaag doen om te laten merken of je het ergens wel/niet mee eens bent - Basistechniek: je mening kunnen geven	Kinderrecht artikel 12
9. Mediawijsheid	Ik ontdek dat ik keuzes kan maken bij het kijken naar filmpjes.	2-12-31	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheid: Bewustwording over wat het met je doet als je (te) lang naar een scherm kijkt - Basistechniek: In beweging komen	Digitaal samenleven
10. Hoe groot is jouw wereld?	Ik weet dat de wereld groter is dan wat ik om me heen zie.	3-5 t/m 10-16-17 t/m 20-26 t/m 31	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: Openstaan voor onbekende dingen, nieuwsgierig zijn naar de ander - Basistechniek: Interesse tonen, luisteren	Diversiteit
11. Technologisch burgerschap	Ik ontdek welke rol apparaten en technologie in mijn leven spelen.	2-28	- SEL-competentie: Besef van jezelf - Basisvaardigheid: Kritisch zijn - Basistechniek: n.v.t.	Digitaal samenleven
12. Politie en rechter	Ik weet wat de politie doet en wat de rol van de rechter is.	8-11-13-21-22-23	- SEL-competentie: n.v.t. - Basisvaardigheid: n.v.t. - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid
13. Gender	Ik weet dat iedereen zichzelf mag zijn.	3-5 t/m 10-14-15-16	- SEL-competentie: Besef van jezelf, Besef van de ander, Relaties hanteren - Basisvaardigheid: n.v.t. - Basistechniek: n.v.t.	Diversiteit
14: Veiligheid	Ik weet wie mij helpt om veilig te zijn.	5 t/m 10-14-16	- SEL-Competentie: Besef van jezelf, besef van de ander - Basisvaardigheid: n.v.t. - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid

Middenbouw				
Lessen	Doelen	Schoolspecifiek doel	SEL-competentie, basisvaardigheid, basistechniek	Thema
1.Regels en rechten	Ik weet dat er regels zijn om mijn rechten en die van een ander te beschermen.	13-22	- SEL-competentie: Besef van jezelf - Basisvaardigheid: Kritisch denken - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid

2. Wie heeft het hier voor het zeggen.	Ik weet hoe democratische besluitvorming werkt en kan beslissingen nemen op een democratische manier	4-11-12-21 t/m 25	- SEL-competentie: Relaties hanteren - Basisvaardigheid: Kritisch en creatief kunnen denken - Basistechniek: Democratisch kiezen met behulp van de Kiestaat - Basistechniek: n.v.t.	Macht en inspraak Democratische cultuur
3. Anders zijn, hetzelfde mogen	Ik leer dat iedereen verschillend is maar gelijkwaardig	3-5 t/m 10-25-30-31	- SEL-competentie: Besef van de ander - Basisvaardigheid: Kritisch denken en communiceren - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid Diversiteit
4. Mensenrecht en altijd en overal	Ik ontdek dat ik mensenrechten altijd en overal tegenkomen en dat ze voor iedereen gelden.	13-21	- SEL-competentie: Besef van jezelf, Besef van de ander - Basisvaardigheid: Kritisch denken - Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid
5. Zorg voor je leefomgeving	Ik weet dat ik recht heb op een schone leefomgeving en verken hoe ik daar ook zelf verantwoordelijk voor ben.	1-16-17 t/m 20-26	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheid: Kritisch denken - Basistechniek: n.v.t.	Duurzaamheid
6. Bij ons thuis	Ik ontdek hoe mijn gezin invloed heeft op wie ik ben in de samenleving.	3-6 t/m 10-27-28	- SEL-competentie: Besef van jezelf - Basisvaardigheid: Respect hebben voor en begrip van andere visies, uitingen en gedragingen. - Basistechniek: n.v.t.	Rechten van de mens Kinderrecht artikel 5
7. Racisme	Ik weet wat racisme is en hoe ik ermee te maken heb.	2-3-5 t/m 10-14-26	- SEL-competentie: Besef van jezelf en Besef van de ander - Basisvaardigheid: Kritisch denken, waaronder uit gewoonte nieuwsgierig zijn en bewust zijn van mogelijke persoonlijke vooroordelen, zie '21e-eeuwse vaardigheden. - Basistechniek: de ander leren kennen door toenadering en het stellen van vragen	Rechten van de mens Kinderrecht artikel 2
8. Verkiezingen	Ik weet dat mijn mening telt.	1-4-11-12-22-24-25	- SEL-competentie: keuzes maken - Basisvaardigheid: je stem gebruiken tijdens besluitvormingsprocessen, luisteren naar	Rechten van de mens

			andere gezichtspunten, kritisch en creatief kunnen denken. Basistechniek: Je mening geven en beslissingen nemen in de groep met behulp van de Kiestaat	Kinderrecht Artikel 12
9. Mediawijsheid	Ik denk na voordat ik reageer op berichten.	1-2-7-10-12-14-16-29-30-31	• SEL-competentie: Keuzes maken • Basisvaardigheid: Kritisch zijn op wat je ziet, hoort en deelt op sociale media. • Basistechniek: Aan de hand van twee vragen nadenken voordat je reageert op wat je ziet op sociale media.	Digitaal samenleven
10. Een plek voor iedereen	Ik weet dat mensen verschillende redenen hebben om naar andere landen te gaan.	2-3-5 t/m 10-11-13-21-22-23-26	• SEL-competentie: Besef van de ander • Basisvaardigheid: Nieuwsgierig zijn naar de ander, een open houding hebben • Basistechniek: Interesse tonen, luisteren	Vrijheid, gelijkheid en solidariteit
11. Technologisch Burgerschap	Ik ontdek welke invloed slimme apparaten en technologie op mijn leven hebben.	2-26-29-30	• SEL-competentie: Keuzes maken • Basisvaardigheden: Kritisch zijn, bewuste keuzes maken • Basistechniek: n.v.t.	Digitaal samenleven
12. Rechtspraak	Ik ontdek hoe onze rechtspraak werkt	11-12-13-21 t/m 25	• SEL-competentie: Relaties hanteren, Keuzes maken • Basisvaardigheid: Verschillende rollen (binnen de rechtspraak) (h)erkennen. • Basistechniek: n.v.t.	Democratische rechtstaat, Macht en inspraak, vrijheid en gelijkheid
13: Genderdiversiteit	Ik leer dat je het recht hebt om te zijn wie je bent en dat ook uit te dragen.	3-5 t/m 10-14-16	• SEL-competenties: Relaties hanteren, Besef van de ander • Basisvaardigheid: n.v.t. • Basistechniek: n.v.t.	Diversiteit
14. Veiligheid	Ik weet bij wie ik terecht kan als het onveilig is.	14-16	• SEL- Competentie: Besef van jezelf, besef van de ander • Basisvaardigheid: n.v.t. • Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid

Bovenbouw				
Lessen	Doelen	School-specifiek doel	SEL-competentie, basisvaardigheid, basistechniek	Thema
1. Mensen-rechten zijn nodig	Ik weet wat mensen nodig hebben om veilig en in vrijheid te leven en dat er rechten zijn om dit mogelijk te maken.	2-5-6-13-14	- SEL-competenties: Besef van jezelf en Besef van de ander. - Basisvaardigheid: n.v.t. - Basistechniek: n.v.t	Vrijheid en gelijkheid
2. Vrijheid van meningsuiting	Ik weet hoe goed kunnen discussiëren ertoe bijdraagt om in een democratische rechtstaat verantwoorde beslissingen te nemen waarbij ook het recht van de minderheid gerespecteerd wordt.	1-4-8-10-11 t/m 16-21 t/m 15-27-29-30-31	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheden: Kritisch denken, probleemoplossend denken en communiceren - Basistechniek: Discussiëren	Democratische cultuur
3. Anders zijn, hetzelfde mogen	Ik weet wat gelijke behandeling van mensen en discriminatie betekent.	3-5 t/m 10-14-21 t/m 25-31	- SEL-competentie: Besef van de ander. - Basisvaardigheid: Kritisch en creatief kunnen denken. - Basistechniek: Kritisch analyseren met behulp van de drone-techniek.	Vrijheid en gelijkheid Diversiteit
4. Omgaan met Privacy en veiligheid op het internet	Ik kan mijn privacy en veiligheid op internet zo goed mogelijk bewaken	1-14-16	- SEL-competenties: Zelfmanagement en Keuzes maken. - Basisvaardigheid: Impulsieve reacties vermijden (zelfmanagement); kritisch kijken en denken (keuzes maken). - Basistechniek: Op kalme en doordachte wijze reageren met behulp van de time out-techniek.	Digitaal samenleven
5. Zorg voor je leefomgeving	Ik laat zien dat ik me verantwoordelijk voel voor een duurzame leefomgeving.	1-16-17 t/m 20-26-27	- SEL-competentie: Keuzes maken - Basisvaardigheid: Kritisch en oplossingsgericht kunnen denken; verantwoorde keuzes maken. - Basistechniek: n.v.t.	Duurzaamheid
6. Van huis uit	Ik ontdek dat mijn gezin invloed heeft op wie ik ben en hoe ik mij in de samenleving gedraag.	7-8-28-31	- SEL-competentie: Besef van jezelf. - Basisvaardigheid: Sociale en culturele vaardigheden	Rechten van de mens Kinderrecht artikel 5

7. Vooroordelen en racisme	Ik weet dat vooroordelen tot racisme kunnen leiden.	3-5 t/m 10-14-16-31	• SEL-competentie: Besef van de ander • Basisvaardigheid: Kritisch denken (Burgerschapsvaardigheid. Zie '21e-eeuwse vaardigheden', SLO, juni 2020) • Basistechniek: De 'drie kritische vragen' over het voorkomen van racisme door na te denken over wat je zegt.	Rechten van de mens Artikel 2
8. Verkiezingen	Ik weet dat mijn stem meetelt.	4-11-12-21 t/m 25	• SEL-competenties: Keuzes maken en Besef van de ander. • Basisvaardigheid: Kritisch denken en communiceren. • Basistechniek: n.v.t.	Rechten van de Mens Artikel 21
9. Mediawijs	Ik ontdek de effecten van onware berichtgeving en kan kritisch omgaan met (online) informatie.	1-2-26 t/m 31	• SEL-competentie: Keuzes maken • Basisvaardigheid: Kritisch zijn op wat je ziet, hoort en deelt op sociale media • Basistechniek: Bronnenonderzoek	Digitaal samenleven
10. Gedwongen migratie	Ik begrijp dat mensen rechten hebben als zij noodgedwongen naar een ander land vertrekken.	2-7-8-10-13-26	• SEL-competentie: Besef van de ander • Basisvaardigheid: Inleven in de ander • Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid, gelijkheid en solidariteit
11. Technologisch Burgerschap	Ik ontdek welke invloed technologie heeft op mij en de samenleving, welke kritische vragen ik daarbij kan stellen en welke keuzes ik kan maken	2-12-28	• SEL-competentie: Keuzes maken • Basisvaardigheid: Kritische vragen stellen • Basistechniek: n.v.t.	Digitaal samenleven
12. Rechtspraak	Ik weet welke rollen ons rechtssysteem heeft en waarom die nodig zijn	11-13-21-22-23	• SEL-competentie: Relaties hanteren • Basisvaardigheid: n.v.t. • Basistechniek: n.v.t.	Democratische rechtstaat, macht en inspraak, vrijheid en gelijkheid
13. Genderdiversiteit	Ik weet dat seksuele voorkeur én hoe iemand zich in zijn/haar lichaam voelt voor iedereen anders kan zijn.	2-3-5 t/m 10-14	• SEL-competenties: Besef van de ander • Basisvaardigheid: n.v.t. • Basistechniek: n.v.t.	Diversiteit
14. Veiligheid	Ik weet bij wie ik terecht kan bij onveiligheid.	14-16	• SEL-competenties: Besef van jezelf, besef van de ander • Basisvaardigheid: n.v.t. • Basistechniek: n.v.t.	Vrijheid en gelijkheid

Bijlage 2: Doelen Blink Burgerschap

Groep 5-6 pakket A

Thema	Burgerschapsdomein	School-specifiek doel	Burgerschapdoelen
Thema 1: Aardse extremen	- Maatschappelijk verantwoord handelen - Omgaan met verschillen - Kerdoel 2 en 4	7-8-10-16-18-26	In dit thema onderzoeken de kinderen verschillende aardse extremen en onderzoeken ze welke gevolgen deze aardse extremen hebben voor mens en natuur . Aan de hand van een documentaire over de (menselijke) gevolgen van een tsunami leren ze zich inleven in de situatie van anderen en leren ze emoties bij zichzelf en bij anderen te herkennen en benoemen.
Thema 2: Ik hou van Holland	- Democratisch handelen - Omgaan met verschillen - Kerdoel 2 en 3	3-6-9-10-11-12-13-21-22-23-27	In dit thema leren de kinderen wat cultuur is, ontdekken ze dat er verschillende culturen zijn en leren ze wat een multiculturele samenleving is. Dit doen ze aan de hand van tradities, gewoontes en producten. Ze leren over het ontstaan van Nederland en wie er over Nederland regeerde in de 16 ^e eeuw.
Thema 3: Stadsmakers	- Maatschappelijk verantwoord handelen - Omgaan met verschillen - Kerdoel 2 en 4	6-9-16-25-27 t/m 31	In dit thema denken de kinderen na over de stad van de toekomst. Ze leren over de verschillen tussen stad en dorp en ontdekken wat dit betekent voor de mensen die hier wonen. Kinderen leren over de problemen die kunnen ontstaan in een stad en welke oplossingen zij kunnen bedenken voor deze problemen. Ze onderzoeken wat zij zelf belangrijk vinden aan hun toekomstige leefomgeving en leren hoe zij anderen kunnen overtuigen van hun standpunten.
Thema 4: Wonderlijke uitvindingen	- Maatschappelijk verantwoord handelen - Kerdoel 4 en 6	28-29	In dit thema leren kinderen de verschillende toepassingen van technologie in het dagelijks leven te herkennen en onderzoeken. Ze leren over de invloed van technologie op henzelf en op hun eigen leefomgeving. En ze verkennen de veranderingen die zij door technologische ontwikkelingen zelf teweeg kunnen brengen, nu en straks.
Thema 5: Het wereldrestaurant	- Democratisch handelen - Omgaan met verschillen - Kerdoel 2 en 5	6 t/m 10-16-18-25-26-27-29-30	In dit thema onderzoeken de kinderen verschillende werelddelen en culturen aan de hand van eetgewoontes. Ze vergelijken gewoontes van vroeger en nu. Ook leren ze over verschillende godsdiensten en feesten . De kinderen leren dat de natuur invloed heeft op het verbouwen van voedsel en worden zich bewust van de invloed die de vleesindustrie heeft op mens en natuur . Ze leren hierover hun eigen standpunt innemen en luisteren naar de standpunten van anderen.

Groep 5-6 pakket B

Thema	Burgerschapsdomein	School-specifiek doel	Burgerschapdoelen
Thema 1: Wereldse kinderen	Omgaan met verschillen	1-5 t/m 10-13	In dit thema maken kinderen kennis met verschillende culturen door te kijken naar hun eigen leven en de manieren waarop andere kinderen uit de wereld leven.

	• Kerndoel 2 en 3		Kinderen leren dat iedereen verschillend en uniek is. Ze brengen overeenkomsten en verschillen tussen zichzelf en hun klasgenoten in kaart. Ze kijken hierbij onder andere naar uiterlijke kenmerken en leefomgeving . Ze leren over slavernij en verplaatsen zich in het leven van tot slaaf gemaakten.
Thema 2: Bijzondere bewoners	• Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 4	2-12-16-18-26-29	In dit thema leren kinderen over planten, dieren en mensen. Ook leren ze hoe planten, dieren en mensen door de tijd heen veranderen of zich aanpassen aan hun omgeving . Ze leren over de omgang met de natuur en over de relatie tussen mensen en dieren. En ze ontdekken dat het niet vanzelfsprekend is dat er voldoende eten en drinken is.
Thema 3: Dit wil ik zeggen!	• Omgaan met verschillen • Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 2	25-28-31	In dit thema kijken kinderen naar verschillende vormen van communicatie en leren ze over de verschillende manieren waarop we met elkaar communiceren, vroeger en nu. Ze leren verschillende vormen van (media) boodschappen herkennen en leren nadenken over welke invloed nieuwe manieren van communicatie hebben op ons leven.
Thema 4: Klimaatkenners	• Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 4 en 6	1-2-16-18-26-30-31	In dit thema kijken de kinderen naar het weer en het klimaat. Ze leren over verschillende klimaten en welke invloed het Nederlandse klimaat heeft op hun dagelijks leven. Ze leren over klimaatverandering en de gevolgen daarvan voor mens, dier en natuur. En ze onderzoeken en bedenken zelf oplossingen voor een klimaatprobleem en presenteren deze aan anderen.
Thema 5: De groene fabriek	• Maatschappelijk verantwoord handelen • Democratisch handelen • Kerndoel 4 en 5	1-2-12-16-18-25-26-29-30-31	In dit thema kijken de kinderen naar de opkomst van fabrieken en de gevolgen daarvan voor mens en natuur. Ze leren over de gevolgen van industrie en productie voor de natuur. Ook leren ze over hun eigen ecologische voetafdruk , duurzaamheid en afval. Ze leren hoe zij zelf een groen productieproces op kunnen zetten en hiermee zorg te dragen voor de natuur. Ze delen hun bevindingen met hun klasgenoten en leren hun eigen standpunten uit te dragen en te luisteren naar de standpunten van anderen.

Groep 7-8 pakket A

Thema	Burgerschapsdomein	Schoolspecifiek doel	Burgerschapdoelen
Thema 1: Wereldsterren	• Democratisch handelen • Kerndoel 3 en 5	11-13-14-21-22-23-30	In dit thema leren kinderen over macht en invloed aan de hand van verschillende machthebbers in de wereld. Aan de hand van de Holocaust en het leven van Anne Frank leren ze wat de buitenwerkstelling van de rechtstaat kan betekenen. Ze leren over hun eigen wensen en opvattingen en hoe ze zich hierover uit kunnen spreken tegen anderen.

Thema 2: Stem op mijn partij!	• Democratisch handelen • Omgaan met conflicten • Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 3 en 5	4-11 t/m 16-21 t/m 25-30	In dit thema richten de kinderen zelf een politieke partij op. Ze leren over gezagsdragers en politieke instituties , over de werking van ons politieke bestel en de totstandkoming van wetten . Ook leren ze hoe de EU samenwerkt om problemen op te lossen. Kinderen leren over volksinvloed en het opkomen voor je rechten. Ze leren wat stemmen is en leren hier zelf aan deelnemen. Ze leren hun eigen standpunt innemen, deze naar voren brengen en luisteren naar de standpunten van anderen. Ze leren dat anderen iets anders kunnen willen, maar dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden. En ze leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op een vreedzame wijze kunnen beïnvloeden .
Thema 3: Altijd onderweg	• Democratisch handelen • Omgaan met verschillen • Kerndoel 2 en 3	2-7-8-11-13-26-27-28	In dit thema leren kinderen over migratie en emigratie . Ze leren hoe ze verbonden zijn met mensen uit andere delen van de wereld en over de motieven van (e)migratie. Ze kunnen deze motieven, van vroeger en nu, met elkaar vergelijken . Ze leren nadenken over wat ze zelf belangrijk vinden aan hun leefomgeving . Ze leven zich in in het leven van vluchtelingen en leren over verschillende culturen. Ze onderzoeken hoe je je aan kunt passen aan een cultuur van een land.
Thema 4: De experimentele keuken	• Omgaan met verschillen • Kerndoel 2	6-9-30	In dit thema doen de kinderen mee aan een kookwedstrijd. Ze doen proefjes met eten en maken een gerecht. Ze leren in dit thema over verschillende eetgewoontes en leren om hier hun mening over te vormen .
Thema 5: Reis de wereld rond	• Omgaan met verschillen • Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 2	6-9-16-18-26	In dit thema maken de kinderen een wereldrestaurant waarin van alles te zien, horen, ruiken, proeven en voelen is over eten en eetgewoontes uit verschillende werelddelen. Ze leren over de verschillen en overeenkomsten tussen gewoontes en gebruiken in verschillende landen. Ze leren over globalisering en de gevolgen daarvan. En over kenmerken van verschillende culturen en klimaten.

Groep 7-8 pakket B

Thema	Burgerschapsdomein	School-specifiek doel	Burgerschapdoelen
Thema 1: Fantastische families	• Democratisch handelen • Omgaan met verschillen • Kerndoel 3	3-5 t/m 10-11-13-14-16-21 t/m 25	In dit thema onderzoeken de kinderen verschillende familieverhalen, van vroeger en nu. Ze leren over het ontstaan van de democratie en de ontwikkeling van kiesrecht in Nederland. En ze leren over macht en gezag en de invloed van Koning Willem II. Ze leren over de verschillen tussen mensen (arm en rijk, man en vrouw). En ze leren over ongelijkheid en discriminatie en hoe ze hiermee om kunnen gaan.
Thema 2: Op leven en dood	• Maatschappelijk verantwoord handelen	16-18	In dit thema leren de kinderen over het thema leven en dood. Ze kijken naar de kringloop van het leven. Ze leren over hun eigen leefomgeving , biodiversiteit en de voedselketen.

Thema 3: Machtige media	• Maatschappelijk verantwoord handelen • Omgaan met verschillen • Kerndoel 2	1-2-7-8-16-28-31	In dit thema leren kinderen over nieuwe vormen van communicatie en de invloed van internet . Ze leren over de invloed van massamedia en over de gevolgen van online gedrag . Ze denken na over welk gedrag wel en niet kan, online en in het echte leven.
Thema 4: Oorlog en vrede	• Democratisch handelen • Omgaan met conflicten • Kerndoel 3, 5 en 6	4-11 t/m 16-21 t/m 25-29-30-31	In dit thema onderzoeken de kinderen conflicten van vroeger en nu. Ze denken na over welke zaken een oorlog kunnen veroorzaken en leren over conflictsituaties tussen landen. Ze leren over de basiswaarden van vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtstaat en de totstandkoming en handhaving van regels in Nederland en Europa. Kinderen onderzoeken zelf een conflict en denken na over de betrokken partijen en hun standpunten. Ze bedenken en pitchen een oplossing voor een (werelds) conflict. In de Kindervredesraad denken ze na over de conflicten en oplossingen en kiezen ze gezamenlijk voor de beste oplossing. Ze leren hoe het is om het met elkaar eens te zijn of om concessies te doen.
Thema 5: Duurzaam design	• Maatschappelijk verantwoord handelen • Kerndoel 4 en 6	1-2-16-18-26-31	In dit thema onderzoeken de kinderen hoe nieuwe ontwerpen ervoor zorgen dat we beter met de wereld omgaan. Ze leren over duurzaamheid , duurzame ontwerpen, recyclen en consuminderen. Aan de hand van alledaagse voorwerpen leren ze over duurzaamheid en denken ze na over duurzame materialen. Ze onderzoeken zelf mogelijke oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken en leren zelf een duurzaam product maken.